

РОЗВИТОК ЛІКАРСЬКОГО РОСЛИННИЦТВА В КОНТЕКСТІ ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ

В умовах сьогодення, коли актуальним є досягнення цілей щодо захисту та відновлення екосистем суші, збалансоване використання наземних екосистем і відновлення деградованих земель та ґрунтів із використанням інноваційних технологій важливим є розвиток галузі лікарського рослинництва в Україні. Основними аргументами, що підтверджують цю думку є те, що:

- 1) лікарські рослини, зокрема дикорослі, – це потужний інструмент, який сприяє біорізноманіттю екосистем;
- 2) значна кількість лікарських рослин може рости на непродуктивних і деградованих землях (на луках, неугіддях, крутосхидах);
- 3) деякі види лікарських рослин (зокрема, з групи сільськогосподарських) здатні покращувати якість ґрунту;
- 4) виробництво гідролатів і ефірних масел з лікарських рослин є фактично безвідходним, оскільки відходи переробки трав слугують добривом для землі або мульчею.

Окрім того, лікарське рослинництво виконує низку функцій, в сукупності яких визначальною є екологічна. Зокрема, дана функція лікарського рослинництва полягає в збереженні та збагаченні біорізноманіття в природі через культивування лікарських рослин і співвідноситься з концепцією сталого розвитку та регенеративного землеробства. Загалом, промислове вирощування лікарських рослин дозволяє вирішувати екологічні проблеми: ті, що пов'язані зі збереженням запасів лікарських рослин у їх природному середовищі, тобто знижує навантаження на дикорослі види, запаси яких обмежені; ті, що пов'язані з незадовільним станом ґрунтів. У відповідності до екологічної функції галузі лікарського рослинництва в державі існують положення щодо нормативно-правового регулювання використання, відновлення та збереження ресурсів лікарських рослин, які відображені в таких нормативно-правових актах, як: Закон України «Про рослинний світ» (1999 р.), настанова «Лікарська рослинна сировина. Належна практика культивування та збирання», від 14.02.2013 року та інші нормативні документи.

Таким чином як культивовані, так і дикорослі лікарські рослини є ефективним інструментом збереження біорізноманіття в умовах сьогодення. Асортимент лікарських рослин надзвичайно різноманітний і такий, що формувався в різних країнах світу відповідно до кліматичних умов, складу місцевої флори, етнографії. Так, наприклад, арсенал лікарських рослин у Європі значно розширювався внаслідок акліматизації цінних рослин тропічного та субтропічного походження, розвитку лікарського рослинництва й селекції.

Лікарські рослини класифікуються за низкою характерних ознак. Наприклад, залежно від екології виокремлюють: 1) дикорослі лікарські рослини (горицвіт весняний, конвалія звичайна, брусниця, глечики жовті, деревій звичайний, звіробій продірявлений, чебрець повзучий тощо); 2) лікарські рослини, що наявні у природі в недостатній кількості та культивуються для задоволення потреб фармації (валеріана лікарська, беладона звичайна, женьшень, обліпіха крушиноподібна, алтея лікарська тощо); 3) лікарські рослини, що відомі лише в культурі (м'ята перцева, мак снодійний (сорт олійний)); 4) сільськогосподарські лікарські культури (льон, кукурудза, соняшник, гарбуз, мигдаль, гірчиця та ін.); 5) культивовані лікарські рослини, які поділяються на польові (наприклад, меліса лікарська), теплично-польові (катарантус рожевий тощо), тепличні (алоє деревоподібне, каланхое перисте), а також сортові селекційні, штамові мікроклонівані. У сучасній Класифікації видів економічної діяльності виокремлюють вирощування лікарських однорічних і багаторічних трав'янистих, напівчагарникових, ліано- та деревоподібних культур у складі галузі рослинництва, що є однією з провідних у сфері вітчизняного сільського господарства [2]. Значне розмаїття лікарських рослин само по собі є елементом біорізноманіття екосистем.

Окрім того, широким є й видове різноманіття продукції лікарського рослинництва, в зв'язку з чим існують різні види підприємницької діяльності в даній галузі й виробники продукції лікарського рослинництва можуть працювати за різними напрямками. Це може бути вирощування лікарської рослинної сировини для задачі фармацевтичним, переробним, косметичним, парфумерним або харчовим підприємствам; заготівля, сушіння, переробка й реалізація безпосередньо лікарських трав; виробництво й реалізація продукції лікарського рослинництва, наприклад, настоїв та зборів лікарських трав тощо [3].

Загалом же, підприємства та господарства населення даної галузі можна поділити на групи:

- ті, що займаються збором дикорослої лікарської сировини;
- ті, що спеціалізуються на вирощуванні лікарських рослин;

- ті, що приймають дикорослу та культивовану лікарську сировину й культивують власну. Всі перелічені підприємства можуть як реалізувати сировину для подальшої переробки, так і самостійно виготовляти кінцеву продукцію.

Попри те, що в Україні ніша вирощування лікарських трав дуже вузька для суб'єкта підприємницької діяльності більш перспективною справою є саме культивування лікарських рослин, оскільки існує можливість: а) планового контролю заданих характеристик якості шляхом коригування агротехнічних заходів; б) оптимального територіального розміщення та планування обсягів виробництва; в) впливу на екологічне біорізноманіття дикорослих видів [6].

Відповідно до цього, промислове виробництво низки культур в Україні поступово набирає оберти. Зокрема, в ході дослідження виявлено, що нині вітчизняні виробники виявляють інтерес до вирощування лаванди, нагідок, подорожника, кульбаби, шавлії, чебрецю тощо. Деякі з их культур є такими, що донедавна чи не вирощувалися на території нашої держави в принципі чи в незначних обсягах або такі, що не вирощувалися в силу того, що потребували інших кліматичних умов. Але внаслідок глобального потепління нині є можливим їх вирощування в Україні. Науковці констатують, що в умовах сьогодення в Україні вирощують понад 50 видів лікарських рослин. Так, за даними завідувача відділу Дослідної станції лікарських рослин Інституту агроєкології і природокористування НААН Назара Приведенюка найбільші площі в нашій державі займають такі лікарські рослини як розторопша плямиста, ромашка лікарська, ехінацея пурпурова, м'ята перцева, шавлія лікарська, череда трироздільна, валеріана лікарська, алтея лікарська, чебрець звичайний, меліса лікарська, котяча м'ята справжня, нагідки лікарські, материнка звичайна [5].

У той же час, експерти зазначають, що в умовах сьогодення український ринок лікарських рослин є дуже нестабільним, промислова конкуренція на ринку відсутня. Суто вирощуванням лікарських рослин займається дуже малий відсоток підприємств, у зв'язку з чим промисловість в значних обсягах імпортує сировину з інших держав. Значною мірою галузь тримається «на плаву» за рахунок заготівель дикорослих лікарських рослин, обсяги яких на протязі останнього десятиліття залишалися більш-менш стабільними. Пояснюється це тим, що сільське населення в багатьох регіонах нашої держави традиційно займається збором дикорослих лікарських рослин, а в умовах сьогодення це є непоганим заробітком. У ході дослідження виявлено, що вітчизняне лікарське рослинництво є експортоорієнтованою галуззю для якої характерними є те, що: 1) 80% експорту – дикоросли; 2) практично повністю відсутня органічна рослинна сировина, що користується найбільшим попиту на світовому ринку в умовах сьогодення. До основних тенденцій вітчизняного експорту лікарських рослин на протязі останніх років експерти відносять: збільшення кількості компаній-експортерів; збільшення обсягів закупок в Україні та експорт із України польськими компаніями через свої ФОП; зростання експорту в Азію [4]. Усе це в сукупності забезпечує значні грошові надходження до бюджету держави та сприяє розвитку підприємництва. При цьому, експерти зазначають, що в останнє десятиліття середнє споживання лікарських трав (трав'яні збори, фіто чаї, лікарські трави та інше) на одного жителя України стабілізувалося на рівні 1,2 кілограми в рік, що є дуже низьким показником [1].

Загалом, в умовах сьогодення ефективний розвиток лікарського рослинництва, що відіграє важливу роль в світовій економіці та фактично стало окремим напрямком виробничої діяльності, повинен забезпечити синергетичний ефект – реалізацію екологічної та економічної функцій.

Література

1. Вирощування та реалізація Лікарських трав занесених до Червоної Книги України URL: <https://stina.org.ua/wp-content/uploads/2018/05/Vyroshhuvannya-ta-realizatsiya-Likarskyh-trav-zanesenyh-do-Chervonoyi-Knygy-Ukrayiny.pdf> (дата звернення 25.02.2020).
2. Класифікація видів економічної діяльності (квед) URL: <http://merega.kiev.ua/menu/kved.php> (дата звернення 25.02.2020).
3. Мірзоева Т. В. Щодо питання формування стратегії підприємств – виробників продукції лікарського рослинництва // Бізнес Інформ. 2017. №11. С. 477-482.
4. Овчаренко М. У 2017 році Україна експортувала 3,7 тис тонн лікарських рослин на суму \$7,3 млн URL: <http://uprom.info/news/ekonomika/biznes/u-2017-rotsi-ukrayina-eksportovala-3-7-tis-tonn-likarskih-roslin-na-sumu-7-3-mln/> (дата звернення 28.02.2020).
5. Чурилова К. Вирощування лікарських рослин в Україні дає до 300 тис. доходу з гектара URL: https://zaxid.net/news/https://zaxid.net/viroshhuvannya-likarskih-roslin-v-ukrayini-daye-do-300-tis-dohodu-z-g-ektara_n1458145 (дата звернення 29.02.2020).
6. Швець А.С. Економічні засади становлення ринку лікарської рослинної сировини в Україні / А. С. Швець // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Фінанси і кредит. 2012. № 2. С. 52-58.